

Павлюк Р.А.

Институт человека

Киевского университета имени Бориса Гринченко

РАЗВИТИЕ ИНОЯЗЫЧНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ГОВОРЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАГИСТРОВ ГУМАНИТАРНОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация

Статья посвящена вопросам развития профессиональной речи в контексте научно-исследовательской деятельности магистров гуманитарного профиля. Определены основные парадигмальные задачи современного университетского образования. Охарактеризованы научные и методические аспекты процесса обучения на исследовательской основе. Выявлена роль и значение формирования и развития иноязычной профессиональной речи магистров гуманитарного профиля. Предложенные концептуальные направления к формированию содержания иноязычной профессиональной подготовки магистров гуманитарного профиля в контексте научно-исследовательской деятельности.

Ключевые слова: иноязычное профессиональное общение, научно-исследовательская деятельность, магистр гуманитарного профиля, содержание подготовки, обучение на исследовательской основе.

Pavliuk R.O.

Institute of Human Sciences

Of Borys Grinchenko Kyiv University

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FOREIGN PROFESSIONAL SPEECH IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC AND RESEARCH ACTIVITY OF MASTERS OF HUMANITIES

Summary

The article is devoted to the questions of development of professional speech in the context of scientific and research activities of Masters Humanities. The main task of the modern paradigm of university education is given. The scientific and methodological aspects of educational process on the basis of research are characterized. The role and importance of the formation and development of foreign professional communication of Masters Humanities are researched. A conceptual directions of forming of the content of foreign language training of Masters Humanities in the context of scientific and research activities are suggested.

Keywords: foreign language professional communication, scientific and research activity, Master of Humanities, content of preparation, research-based training.

УДК 378.147

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НЕМАТЕМАТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Романишина О.Я.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті здійснено аналіз праць науковців з питання визначення компонентів, що сприяють формуванню професійної ідентичності. Розглянуто компоненти, які сприяють формуванню професійної ідентичності майбутніх фахівців, а саме: когнітивний, емоційно-вольовий, комунікативний, емпатійний, ціннісний та поведінковий. Уточнено поняття «критерія» та «показника». Вказано вимоги якими ми керувалися при визначенні критеріїв. Прокласифіковано залежність між компонентами, критеріями і показниками, обраних нами для формування професійної ідентичності майбутніх учителів.

Ключові слова: компонент, критерій, показник, професійна ідентичність, емпатія.

Постановка проблеми. Професійна ідентичність є необхідною складовою професійного розвитку особистості, становлення професіонала та кар'єрного росту. Формуючи професійну ідентичність майбутні вчителі корегують власний стиль роботи, починають усвідомлювати свої професійні можливості, вчать управляти розвитком власної кар'єри, підвищують свою професійну компетентність. Для належного рівня сформованості профе-

сійної ідентичності необхідно чітко визначити компоненти даного феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно компонентів, які сприяють формуванню професійної ідентичності майбутніх фахівців, існують різні тлумачення. Л. Шнейдер виділяє такі структурні компоненти професійної ідентичності: смисли та просторово-часові характеристики діяльності, індивідуальні цінності людини, прототипічні

професійні образи [21]. Інші науковці виділяють зовнішні компоненти (пов'язані з тим, як колеги сприймають і оцінюють фахівця) та внутрішні (процеси самосприйняття і професійної самосвідомості) [19, с. 84–98]. Як важливі розглядають когнітивний компонент (судження, думки), емоційний (переживання щодо професійної діяльності), поведінковий (для особистості з розвинутою професійною ідентичністю притаманні цілеспрямованість, рішучість, відповідальність, наполегливість, принциповість тощо) [6, с. 70–73].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність наукових досліджень з питань визначення компонентів, критеріїв та показників сформованості професійної ідентичності, проблема підвищення ефективності фахової підготовки майбутніх учителів ще недостатньо досліджена, наприклад, у питаннях про забезпечення дієвості процесу шляхом розробки і впровадження системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів.

Мета статті. Головною метою статті є розглянути компоненти, критерії та показники, які характеризують сформованість професійної ідентичності у майбутніх учителів нематематичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку важливе значення має внутрішня структура професійної ідентичності. Зупинимось на її характеристиках. У цьому аспекті за основу було взяте твердження О. Кочкурової стосовно того, що «внутрішня структура професійної ідентичності сучасного українського вчителя не узгоджується із потребами суспільства, що кардинально змінюється» [11, с. 109]. Саме тому це питання заслуговує на увагу.

Чільне місце у внутрішній структурі посідають **компоненти** професійної ідентичності майбутніх педагогів. Зазначимо, що у цьому питанні поки також не вироблено єдиної позиції, а тому кожен науковець обґрунтовує свої підходи до змісту складових професійної ідентичності. До прикладу, А. Лукіянчук [14, с. 375] до складових компонентів професійної ідентичності педагога відносить комунікативний, емоційно-вольовий та емпатійний. Саме ці компоненти, за баченням науковця, формують ядро професійної ідентичності – образ професійного «Я», зміст якого, крім названого вище, складає навчально-професійна діяльність, вивчення студентами передового педагогічного досвіду, академічні компетенції, що формують майбутні індивідуальні якості особистості і властивості педагогічної діяльності.

У напрацюваннях Н. Шевченка головний акцент зроблено на ціннісному компоненті, який, за певних обставин, виступає основним регулятором активності фахівця та спрямованості розвитку його професійної ідентичності. Як зазначає Н. Шевченко, саме система цінностей фахівця «припускає вибір, і тому саме в ситуаціях вибору найбільш яскраво виявляються характеристики, які належать до ціннісно-змістового компоненту свідомості людини» [20, с. 50].

Когнітивний компонент (пізнавальний) полягає в усвідомленні вираженості своїх професійно-важливих якостей та індивідуальних особливостей: авторитарності, егоїстичних тенденцій, агресивності, підозрливості, підпорядкованості, залежності, доброзичливості, альтруїстичності тощо; прагненні суб'єкта оволодіти знаннями, вміннями та навичками самодіагностики, своєрідного «примірювання» до себе професійно значущих особливостей характеру, поведінки, спілкування [4].

Емоційно-вольовий компонент – емоції і воля тісно пов'язані між собою, доводиться долати різні емоційні, екстремальні, стресові ситуації. Спрямованість до себе та інших та вираженість мотивації до успіху [15, с. 7–8].

Комунікативний компонент – сприяє розвитку комунікативності та формуванню професійного «Я» (спільність діяльності, взаємовідносини та спілкування у колективі), здатності встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [7]. Він передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативний компонент формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень.

Емпатійний компонент – передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини, рівноправність між педагогом і учнем (прагнення співчуття, переживань, готовність визначити думку іншої сторони), інтелектуально-емоційна взаємодія людини, прийняття чужих почуттів, переживань як власних; емоційний (прийняття чи ні своєї групи), емоційно-вольовий, цільовий, що включає в себе домінуючі ментальності і світогляду, систему особистісних сенсів [18, с. 6–9].

Емпатія виникає й формується у певній взаємодії людей. Особливо велике значення має емпатія у відносинах з рідними, близькими, друзями.

Саме емпатія дозволяє вивести процес розвитку індивідуальності людини на рівень, який відповідає психологічним закономірностям суб'єкт-суб'єктної взаємодії людей, де передбачаються рівні психологічні позиції учасників, активність обох сторін (при якій кожна не тільки відчуває вплив, але й сама в рівній мірі впливає на іншу), взаємне проникнення до світу почуттів та переживань один одного, прагнення до співчуття та активна взаємна гуманістична спрямованість.

Ціннісний компонент – визначає ставлення до себе як до професіонала, рівень самооцінки професійних якостей, самовпевненість, аутосимпатію, очікування позитивного ставлення інших, самоінтерес, самоповагу, самоприйняття, самозвинування, саморозуміння, ставлення до діяльності, оцінку своєї групи і ставлення до членства в ній [1].

Поведінковий компонент професійної ідентичності відображає інструментальне самовизначення, що припускає вільне володіння методами, методиками і технологіями професійної діяльності [17, с. 79–85]. Цей компонент дає можливість розглядати професійну ідентичність як результат процесу рішення професійно значущих проблем і завдань. При цьому кожне прийняте рішення з приводу себе і своєї професійної діяльності щодо взаємодії і відносин з іншими людьми в поведінковому плані буде виражено у формі вчинку.

Учені по-різному визначають послідовність зазначених компонентів у структурі досліджуваного феномена. Однак відсутність хоча б одного з них, на думку М. Павлюк, спричинить недостовірність характеристики особливостей та рівнів сформованості професійної ідентичності [16, с. 321].

Отже, на основі узагальнення можемо констатувати, що професійна ідентичність – це усвідомлення своєї належності до певної профе-

сії, розуміння та бачення людиною себе у конкретній професії, У нашому баченні професійна ідентичність передбачає можливість надати собі об'єктивну оцінку відповідності чи невідповідності професії та сформовані вміння моделювати професійну діяльність.

Проведений аналіз наукових праць дослідників дозволив дійти висновку про ті компоненти, які найбільше відповідають предмету нашого дослідження.

До основних компонентів професійної ідентичності ми відносимо: когнітивний, емоційно-вольовий, комунікативний, емпатійний, ціннісний та поведінковий. Усі вони взаємопов'язані та у комплексі складають структуру професійної ідентичності майбутнього педагога. Сформованість кожного з компонентів визначалась за критеріями, які їм відповідають.

При визначенні критеріїв ми керувалися такими вимогами: 1) критерії мають розкриватися через низку показників, завдяки яким можна дійти висновку щодо рівня вираженості цього критерію; 2) критерії повинні відбивати динаміку якості, що вимірюється, у часі та просторі (Л. Блауберг [2], І. Ісасв [8, с. 63-72]).

У психолого-педагогічній літературі найбільш поширеними є такі визначення поняття «критерій»: 1) критерій – набір якісних характеристик, що використовуються для винесення судження щодо виконання, продукту виконання або як інструмент оцінювання [9]; 2) найзагальніша сутнісна ознака, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому рівень виявлення, якісна сформованість, визначеність критерію виражається в конкретних; 3) ознака, завдяки якій відбувається оцінка, визначення або класифікація явища, процесу [18].

Отже, в межах нашого дослідження визначемо критерій як об'єктивну сутнісну ознаку, на основі якої можна здійснити оцінювання сформованості міжкультурної компетенції майбутніх спеціалістів

При розробці критеріїв та рівнів сформованості професійної ідентичності ми враховували такі вимоги до їх визначення: 1) критерій має відображати відносну значущість властивостей об'єкта, що оцінюється; 2) критерій має адекватно представляти властивості або явища; 3) сформовані критерії мають нести ознаки, притаманні предмету, який вивчається, незалежно від волі або свідомості суб'єктів; 4) ознаки мають бути сталими, мають повторюватись та відображати сутність явища; 5) система взаємопов'язаних ознак повинна розкривати основний зміст критеріїв [3; 13].

Ступінь прояву критерію виражається через показники. Показник становить кількісну характеристику явищ і процесів, які дають змогу дійти висновку про їх стан у динаміці [12].

Критерій – це поняття ширше, ніж показник, тому можлива ситуація, коли при одному критерії існує ціла система показників.

Науковці під поняттям «показник» розуміють ознаку, що дає можливість виокремити найбільш суттєві аспекти педагогічної діяльності та адекватно їх оцінити. Вони поділяються на процесуальні, які розкривають як зовнішній бік навчально-виховного процесу (професійні дії, вміння викладачів і студентів), так і внутрішні його особливості (мотиви, оцінки, результат діяльності) [5].

Прокласифікуємо залежність між компонентами, критеріями і показниками, обраних нами для дослідження.

Когнітивний компонент характеризується *інформаційним* критерієм, що представлений такими показником: усвідомлення своїх професійних інтересів і здатностей; усвідомлення образу своєї професії і її вимог до людини; усвідомлення своєї відповідності вимогам професії, що здобувається; усвідомлення перспектив професійного кар'єрного росту [10, с. 162–168].

Емоційно-вольовому компоненту відповідає критерій – *здатність до мотивації професійної діяльності*, що представлений показниками: позитивно ставлення до професійного навчання і професійної кар'єри; адекватна оцінка себе як суб'єкта навчальної та професійної діяльності; емоційна зрілість; сформовані ціннісні орієнтації.

Комунікативний компонент розкривається через критерій *комунікативний досвід та культуру мовлення*, що представлений показниками: частим і систематичним встановленням студентами контактів з метою з'ясування питань професійної діяльності; володіння способами встановлення, підтримання та припинення комунікативних контактів; здатність використовувати набуті знання та вміння з культури спілкування у ході аналізу різноманітних життєвих ситуацій та видів діяльності.

Емпатійний компонент характеризується критерієм *відбиття емоційних переживань внутрішнього світу іншої людини*, що представлений такими показниками: здатність обирати засоби само- і взаєморегуляції у процесі міжособистісної взаємодії; здатність індивіда до паралельного переживання тих емоцій, що виникають у іншого індивіда в ході спілкування з ним; розуміння іншої людини шляхом емоційного «відчуття» її переживання.

Ціннісний компонент розкривається через критерій *ставлення до самооцінки професійних якостей*, що представлений показниками: ставлення до себе як до професіонала; – ставлення до вибраної професії як до особистісної і соціальної цінності. сформованість позитивного ідеалу.

Поведінковий компонент розкривається через *діяльнісно-практичний* критерій представлений такими показниками: сформованість професійних умінь; позитивне ставлення до професійної діяльності на виробничих практиках; орієнтація на творчість у навчально-професійній діяльності, прагнення до творчого самовираження, оригінальність, освоєння нових технологій і способів навчально-професійної діяльності; прагнення до самовдосконалення (самоаналізу, самооцінки, самоосвіти, самореалізації); академічна успішність та успішність взагалі [10, с. 162–168].

Проведені дослідження довели доцільність саме такого вибору комплексу компонентів, критеріїв, що дозволило діагностувати ефективність формування професійної ідентичності майбутніх учителів.

Висновки і пропозиції. На основі аналізу літературних джерел був виділений комплекс компонентів, критеріїв та показників, за якими визначалась ефективність формування професійної ідентичності майбутніх учителів. Був проведений вибір серед запропонованих науковцями складових діагностичного апарату, ті, які відповідають предмету дослідження. Подальші дослідження будуть присвячені проблемі визначенню взаємозв'язку між педагогічними умовами і діагностичним комплексом.

Список літератури:

1. Андреева Г. М. Социальная психология: учеб. для высших учеб. заведений. 5-е изд., испр. и доп. / Галина Михайловна Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 363 с.
2. Блаутберг И. В. Становление у сущность системного подхода / И. В. Блаутберг, Р. Р. Юдин. – М.: Наука, 1973. – 270 с.
3. Блощинський І. Г. Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО / Ігор Григорович Блощинський // Наукові записки. – Вінниця: ВАТ Віноблдрукарня, 2001. – Вип. 4. – С. 74-76.
4. Введение в практическую психологию. 3-е, исправленное изд. / А. И. Донцов, Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, О. В. Соловьева и друг. – М.: Смысл, 1999. – 377 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Егорова Е. В. Феномен професійної ідентичності: психологічний аналіз / Єлизавета Володимирівна Егорова // Вісник Черкаського університету. – 2002. – Вип. 43. – С. 70-73.
7. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении: Спецпрактикум по социальной психологии / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растянный. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 104 с.
8. Исаев И. Ф. Развитие профессионально-педагогической культуры преподавателя в условиях модернизации педагогического образования / Илья Федорович Исаев // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. – Вип. 29. – Харків, 2006. – С. 63-72.
9. Комісаренко О. В. Формування математичної компетентності студентів інженерних спеціальностей агротехнологічних університетів в процесі самостійної роботи: автореф. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (математика)» / Олена Валентинівна Комісаренко. – Херсон, 2011. – 20 с.
10. Котенева Ю. М. Критерії формування професійної ідентичності студентів педагогічного коледжу / Юлія Миколаївна Котенева // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 4 (Ч. 1). – С. 162-168.
11. Кочкурова О. В. Особливості професійної ідентичності та професійного маргіналізму майбутніх учителів / Ольга Володимирівна Кочкурова // Психологічні перспективи. – 2012. – Випуск 20. – С. 106-114.
12. Кулакова М. В. Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Майя Володимирівна Кулакова. – Одеса, 2006. – 165 с.
13. Курбатова Ю. В. Розвиток професійного становлення майбутнього агронома в навчально-виховному процесі аграрного університету: автореф. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Юлія Володимирівна Курбатова. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
14. Лукіянчук А. М. Модель розвитку професійної ідентичності майбутніх педагогів / Алла Миколаївна Лукіянчук // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ІНУ ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г. Костюка АПН України. Випуск 7. – К., 2010. – С. 370-380.
15. Мануйленко Н. М. Розвиток професійної ідентичності педагогів «круглий стіл» практичних психологів ЗНЗ / Наталія Миколаївна Мануйленко // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2014. – № 4 (64). – С. 7-8.
16. Павлюк М. М. Розвиток професійної ідентичності педагога як чинник попередження дезадаптації школярів / Марія Михайлівна Павлюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. Костюка АПН України. – К., 2009. – Т. XI. – Ч. 6. – С. 318-327.
17. Поваренков Ю. П. Формирование профессиональной идентичности (на материале деятельности учителя) / Юрий Павлович Поваренков // Ярославский педагогический вестник. – 1999. – № 1. – С. 79-85.
18. Слостенин В. А. Идея комплексного подхода к воспитанию и подготовке учителя. Приобщение к педагогической профессии: практика, концепция, новые структуры / Виталий Александрович Слостенин. – Воронеж, 1992. – С. 6-9.
19. Хамитова И. Ю. Развитие профессиональной идентичности консультанта / Инна Юрьевна Хамитова // Семейная психология и семейная терапия. – 1999. – № 3. – С. 84-98.
20. Шевченко Н. Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки: монографія / Наталія Федорівна Шевченко. – К.: Міленіум, 2005. – 298 с.
21. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: структура, генезис и условия становления: автореф. д-ра псих. наук: спец. 19.00.13. «Психология развития, акмеология» / Лидия Бернгардовна Шнейдер. – М., 2001. – 41 с.

Романишина О.Я.

Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка

КОМПОНЕНТЫ, КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ СФОРМИРОВАННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НЕМАТЕМАТИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация

В статье осуществлен анализ работ ученых по вопросу определения компонентов, способствующих формированию профессиональной идентичности. Рассмотрены компоненты, которые способствуют формированию профессиональной идентичности будущих специалистов, а именно: когнитивный, эмоционально-волевой, коммуникативный, эмпатийный, ценностный и поведенческий. Уточнено понятие «критерия» и «показателя». Указано требования которыми мы руководствовались при определении критериев. Прокласифицировано зависимость между компонентами, критериями и показателями, выбранных нами для формирования профессиональной идентичности будущих учителей.

Ключевые слова: компонент, критерий, показатель, профессиональная идентичность, эмпатия.

Romanyshyn O.Y.

Ternopil National Pedagogical University Volodymyr Hnatyuka

COMPONENTS, CRITERIA AND INDICATORS FORMATION OF PROFESSIONAL IDENTITY IN NON-MATHEMATICAL SPECIALTIES FUTURE TEACHERS

Summary

The article analyzes the works of scholars on the definition of the components that contribute to the formation of professional identity. Considered the components that contribute to the formation of professional identity of future specialists, namely cognitive, emotional and volitional, communicative, empatynyy, value and behavioral. The concept of «criterion» and «indicator». The specified requirements which we were guided in determining criteria. Proklasyfikovano relationship between components, benchmarks and indicators selected to form our professional identity of future teachers.

Keywords: component, criterion, index, professional identity, empathy.